

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 5 september 2003

B 2399-03

KLAGANDE

1. A. P.

Offentlig försvarare och ombud: advokaten L. A.

2. A. B.

Offentlig försvarare och ombud: advokaten J. Å.

MOTPART

Riksåklagaren

SAKEN

Grov narkotikasmuggling

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätt, avd. 1, dom den 20 maj 2003 i mål B 2106-03

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

För försvaret av A. P. i Högsta domstolen tillerkänns L. A. ersättning av allmänna medel med fyrtiofyratusenfyrahundranittio (44.490) kr, varav 36.180 kr för arbete, 3.330 kr för tidspillan och 4.980 kr för utlägg.

För försvaret av A. B. i Högsta domstolen tillerkänns J. Å. ersättning av allmänna medel med trettioåttatusentrehundranittioen (38.391) kr, varav 31.336 kr för arbete, 3.330 kr för tidspillan och 3.725 kr för utlägg.

Kostnaden för försvaret av de tilltalade skall stanna på staten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Sedan A. P. och A. B. överklagat hovrättens dom har Högsta domstolen i beslut den 26 juni 2003 meddelat prövningstillstånd i frågorna om brottsrubricering, påföljd och utvisning men inte funnit skäl att meddela prövningstillstånd beträffande målet i övrigt.

A. P. och A. B. har härefter yrkat att gärningen bedöms som narkotikasmuggling av normalgraden och att besluten om utvisning i följd därav upphävs. A. P. och A. B. har yrkat att straffen i vart fall lindras.

Riksåklagaren har bestritt ändring.

DOMSKÄL

Enligt 6 § tredje stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling skall vid bedömning huruvida smuggling av narkotika utgör grovt brott särskilt beaktas om gärningen avsett en särskilt stor mängd narkotika, om gärningen ingått som ett led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, eller om verksamheten eller gärningen annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Exemplifieringen av omständigheter som särskilt skall beaktas stämmer i allt väsentligt överens med vad som föreskrivs i 3 § andra stycket narkotikastrafflagen (1968:64) för grovt narkotikabrott. Bestämmelserna vilar på samma rättspolitiska grundval och vid bedömningen om narkotikasmuggling utgör grovt brott skall det, liksom när det gäller narkotikabrott, göras en helhetsavvägning av omständigheterna i det enskilda fallet (se prop. 1999/2000:124 s. 124). I samband med den ändring i narkotikastrafflagen varigenom det nuvarande minimistraffet fastställdes har betonats att vikt bör läggas bl.a. vid preparatets farlighet (se prop. 1980/81:76 s. 212).

I rättsfallet NJA 1998 s. 24 ansåg Högsta domstolen att den gräns mellan normalbrott och grovt brott som i underrättspraxis då hade satts till 20.000 tabletter Rohypnol lämpligen kunde vara en utgångspunkt vid prövning huruvida illegal befattning med Rohypnoltabletter à 1 mg skulle bedömas som grovt narkotikabrott eller grovt varusmugglingsbrott. Frågan är nu om Rohypnol visat sig vara ett så farligt narkotiskt preparat att gränsen för grovt brott bör sättas vid en mindre mängd än tidigare.

Till styrkande av att Rohypnol är betydligt farligare än vad man hade anledning att anta år 1998 har Riksåklagaren i Högsta domstolen, utöver omförhör med kriminalinspektören G. H., fil. kand. Jonas Hartelius och överläkaren Kai Knudsen samt av dem avgivna utlåtanden och viss annan skriftlig bevisning, åberopat vittnesförhör med överläkaren M. G. På Riksåklagarens begäran har Högsta

domstolen förordnat Fred Nyberg, professor i biologisk beroendeforskning vid Uppsala universitet, till sakkunnig. Vidare har Högsta domstolen inhämtat ett utlåtande från Rättsmedicinalverket rörande Rohypnols farlighet, dels i sig, dels i förhållande till andra narkotiska preparat.

G. H., Jonas Hartelius och Kai Knudsen har i Högsta domstolen lämnat uppgifter i huvudsak i enlighet med vad de uppgett vid tingsrätten och i hovrätten. Knudsen har tillagt att farligheten hos de läkemedel som i likhet med Rohypnol innehåller flunitrazepam i förhållande till vad som gäller för andra bensodiazepiner är belagd i den internationella medicinska litteraturen och har anfört ett flertal exempel på detta.

M. G. har berättat bl.a. följande. Han tjänstgör vid Maria Ungdoms i Stockholm akutmottagning. Maria Ungdom är en akut- och behandlingsenhet för ungdomar upp till 20 år med missbruksproblem och för ungdomar som befinner sig i riskzonen för missbruk. Enheten drivs av Stockholms läns landsting och Stockholms stads socialtjänstförvaltning. Man märker på grundval av socialtjänstens statistik sedan 1998 en tydlig trend att drogmissbruket ökar och att ungdomarna blandar flera droger. Erfarenheten är att Rohypnol blivit allt vanligare och används inte bara som tidigare för att ”tända av” efter heroinintag utan också i kombination med alkohol och andra droger för att förstärka rusupplevelsen och för att uppnå aggressivitet och en känsla av oövervinnlighet och känslökyla. Många ungdomar har berättat att de eftertraktar effekten att ”bli stark” och kunna begå kriminella handlingar. Det är oftast pojkar som vill nå denna effekt och ofta ungdomar som i grunden är ”stridslystna” och vill öka effekten och efteråt kunna ”glömma bort” vad de gjort.

Vid förhöret med Fred Nyberg, sammanställt med hans skriftliga utlåtande, har framkommit bl.a. följande. I Sverige finns tre läkemedel som innehåller flunitra-

zepam registrerade; Rohypnol, Fluscand och Flunitrazepam NM Pharma. Flunitrazepam tillhör de kortverkande bensodiazepinerna. Den maximala koncentrationen i blodet efter tablettintag uppnås inom 1-1,5 timme och effekt kan ses inom 20 minuter. Om preparatet inhaleras eller ges intravenöst kommer effekten ännu snabbare. Flunitrazepams strukturella egenskaper gör att substansen snabbt tar sig in i hjärnan och utövar effekter på central nivå. Substansen utövar sin verkan genom att binda till specifika ställen på GABA-receptorn och i första hand GABAA-receptorn. Signalsubstansen GABA utövar en dämpande effekt på många av hjärnans signalsystem som har betydelse för individens mentala funktioner, bl.a. dem som använder serotonin, dopamin och noradrenalin som signalsubstanser. Höga doser av flunitrazepam kan interagera med GABAA-receptorn och leda till effekter på serotoninfunktionen. En nedsatt sådan funktion har visat sig vara förenad med impulsivt destruktivt beteende. Det finns tydliga samband mellan låg serotoninhalt och benägenhet för våld. Vissa personlighetstyper kan vara mer känsliga för abnorma effekter av flunitrazepam. Om substansen tas i kombination med andra droger kan ödesdiga effekter uppstå. Det står helt klart att flunitrazepams hämningssupplösande och aggressionshöjande effekter kan utnyttjas strategiskt i syfte att begå brott. – Det finns väl dokumenterad forskning som bekräftar att flunitrazepam är starkt beroendeframkallande som väl motiverar dess placering i klass II i Läkemedelsverkets förteckning över narkotika. Att drogen starkt kan förknippas med livshotande toxicitet, inte minst i kombination med andra droger, är väl befast på vetenskapliga grunder. Samband mellan flunitrazepam och minnesluckor samt störd koordination har kunnat visas med vederhäftig forskning, och förekomst av långvariga psykiska skador finns beskriven i flera vetenskapliga rapporter. Såvitt avser de svårberäknliga berusningseffekterna såsom aggressivitet, impulsivitet och upplösande av hämningar får ett stort antal vittnesbeskrivningar och fallrapporter stöd från basala studier kring flunitrazepams effekter på serotoninsystemet. Vid jämförelse med andra beroende-

framkallande substanser står det klart att flunitrazepam bör ges samma farlighetsgrad som t.ex. GHB och ecstasy.

Av utredningen i målet framgår att kunskapen om flunitrazepam (Rohypnol) och dess effekter vid missbruk har ökat sedan Högsta domstolens avgörande år 1998. Rapporter och studier har lagts fram som utvisar sådana farliga effekter att Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen år 1999 hos Läkemedelsverket hemställde att läkemedel som innehåller ämnet flunitrazepam skulle avregistreras. Eftersom lagligen endast biverkningar vid normal användning kan beaktas vid bedömningen av om ett läkemedel uppfyller kraven för godkänt läkemedel förklarade Läkemedelsverket att avregistrering inte kunde ske. Uppgifterna om flunitrazepams negativa effekter ledde emellertid till att Läkemedelsverket år 2001 i sina föreskrifter (LVFS 1997:12) om förteckningar över narkotika klassificerade om ämnet från klass IV till klass II. Detta har bl.a. medfört att legal förskrivning skall ske på särskilda receptblanketter och att det inte går att hämta ut preparatet flera gånger på samma recept. Det anges numera i FASS, läkemedelsindustrins gemensamma läkemedelsförteckning, att största försiktighet skall iakttas vid förskrivning av Rohypnol. Riksåklagaren har uppgett att den legala förskrivningen kraftigt minskat, från 8,3 miljoner tabletter år 1998 till 2,4 miljoner tabletter år 2001.

Den från åklagarsidan i målet åberopade beslagsstatistiken utvisar att smugglingen av Rohypnol sedan år 1998 kraftigt har ökat, dock med undantag för innevarande år, något som uppges sammanhänga med att vissa tillförselvägar nyligen strypts. Det är också genom utredningen i målet visat att användningen av preparatet har fått en mycket stor spridning i missbrukarkretsar, särskilt bland ungdomar. Det är numera klarlagt att Rohypnol vid höga doser kan utlösa paradoxala reaktioner av mycket allvarligare och delvis annat slag än som angavs i 1998 års avgörande och att dessa reaktioner har sin grund i individuella skillnader beträf-

fande tolerans i förhållande till drogens olika effekter. Det har framkommit att den aggressivitet och de impulsgenombrott som missbruk av Rohypnol kan utlösa kan få ödesdigra konsekvenser både för missbrukaren och för omgivningen. Vidare ger utredningen i målet tillräckligt belägg för att det förekommer en strategisk användning av Rohypnol, dvs. medveten användning i syfte att uppnå känslökyla och bli försatt i en lämplig sinnesstämning för att begå brott samt att efteråt inte minnas detaljer. Det har också framgått att Rohypnol använts för att droga brottsoffer, t.ex. i samband med sexuellt utnyttjande.

Sammanfattningsvis får det anses visat att Rohypnol är betydligt farligare än vad det fanns anledning att anta vid tiden för Högsta domstolens avgörande 1998. En jämförelse mellan Rohypnol och andra narkotiska preparat är visserligen förenad med osäkerhetsmoment. Med hänsyn till vad som i målet framkommit om effekterna och riskerna vid missbruk av Rohypnol finns det emellertid nu anledning att i farlighetshänseende jämställa preparatet med GHB och ecstasy, preparat som i rättspraxis bedömts i farlighetshänseende vara ungefärligen likvärdiga (NJA 2002 s. 365).

Angivande av riktlinjer för var gränsen mot grovt brott skall gå bör ta sin utgångspunkt i antalet missbruksdoser. Det är därvid naturligt att göra en jämförelse med vad som i allmänhet anses gälla beträffande ecstasy, nämligen att gränsen för grovt brott går vid 150-200 normala missbruksdoser. Av utredningen i målet framgår att en normal missbruksdos Rohypnol är cirka 5 tabletter à 1 mg. Det innebär att gränsen för grovt brott vid ett rent mängdresonemang skulle gå vid cirka 1.000 tabletter. Att Rohypnol till skillnad från ecstasy har ett legalt användningsområde bör inte påverka bedömningen när det är fråga om befattningsområdet stora mängder icke legalt förskrivna narkotika.

A. P. och A. B. har gjort sig skyldiga till smuggling av närmare 9.000 tabletter Rohypnol, vilket betydligt överstiger den nyss angivna gränsen mot grovt brott. Det finns inga omständigheter i samband med själva gärningen som talar för att brottet inte skulle bedömas som grovt. A. P. har under påstående att han endast medverkat i mindre mån och med hänvisning till sin ungdom gjort gällande att det honom ådömda straffet under alla förhållanden bör sänkas, men vad som förut har sagts om Rohypnols farlighet ger vid handen att brotten både för honom och för A. B. i själva verket skulle ha medfört strängare straff än dem som hovrätten utdömt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Munck (skiljaktig), Lennander, Håstad, Lindeblad (referent) och Calissendorff (skiljaktig).
Föredragande revisionssekreterare: Dieden

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till
PROTOKOLL
2003-08-19Mål nr
B 2399-03

Justitieråden Munck och Calissendorff är av skiljaktig mening i fråga om motiveringen på sätt framgår av följande yttrande.

”Vi är ense med majoriteten t. o. m. nionde stycket av domskälen. Därefter anför vi följande.

Vad som nu har sagt kan synas tala för att straffmätningen för brott som avser Rohypnol generellt bör anpassas till vad som gäller för GHB och ecstasy. Gränsen mot grovt brott i sådana fall då det finns anledning att beakta endast eller åtminstone främst mängden narkotika skulle i så fall, med utgångspunkt i vad som i praxis gäller beträffande ecstasy, gå vid 150-200 normala missbruksdoser. Med hänsyn till att en normal missbruksdos av Rohypnol enligt vad utredningen ger vid handen utgör ca 5 tabletter à 1 mg, skulle detta innebära en gräns vid ca 1.000 tabletter.

Emellertid kan man vid den helhetsbedömning som måste göras inte bortse från att Rohypnol i Sverige och i många andra länder – till skillnad från exempelvis GHB och ecstasy - är ett godkänt läkemedel med ett omfattande legalt användningsområde, något som också framhållits i 1998 år rättsfall. Detta återverkar på preparatets tillgänglighet, det illegala marknadspriset, allmänhetens uppfattning om preparatets farlighet och andra sådana faktorer som har viss betydelse när det gäller att bestämma gränser av nu aktuellt slag. Det skulle kunna hävdas att sådana förhållanden visserligen bör beaktas vid gränsen mellan ringa brott och normalbrottet liksom vid straffmätning inom straffskalan för normalbrottet men

inte när det är fråga om så stora mängder att det, med den nyss angivna jämförelsen med ecstasy som utgångspunkt, skulle bli fråga om grovt brott. Ett sådant betraktelsesätt skulle dock resultera i en svårtillämpad ordning med omotiverade tröskeeffekter.

Vad som nu anförts talar för att det vid straffmätningen för brott avseende Rohypnol genomgående bör hållas en viss marginal till vad som gäller beträffande GHB och ecstasy. Var gränsen mellan normalbrott och grovt brott bör sättas blir självfallet i så fall i viss mån godtyckligt men med de nyss angivna utgångspunkterna bör enligt vår mening en sådan gräns skäligen kunna gå vid 5.000 tabletter à 1 mg.

A. P. och A. B. har gjort sig skyldiga till smuggling av närmare 9.000 tabletter Rohypnol, vilket betydligt överstiger den nyss angivna gränsen mot grovt brott. Det finns inga omständigheter i samband med själva gärningen som talar för att brottet inte skulle bedömas som grovt. A. P. har under påstående att han endast medverkat i mindre mån och med hänvisning till sin ungdom gjort gällande att det honom ådömda straffet under alla förhållanden bör sänkas, men vad som förut har sagts om Rohypnols farlighet ger vid handen att brotten både för honom och för A. B. snarast skulle ha medfört strängare straff än dem som hovrätten utdömt.”